

posredno ter otroško pristranostjo, da bi kaj podobnega zastonj iskali v češki književnosti. Razočaranje iz povojnih slovaških kriz je Razus izrazil na skoraj preveč tarnajoč način v zbirki »Kamen na meji«. S češke in slovaške strani se je takrat opazovalo vse s preveč ostrim očesom, premalo pa so na obeh straneh mislili na Hviezdoslavovo zahtevo medsebojne ljubezni. Preprosti ljudje so večkrat pokazali več zdravega razuma in so se znali bolj živeti v dušo svojih bratov z druge veje kot nekateri narodni voditelji.

Mnogo bolj subjektiven pesnik kot Razus je Vladimir Roy, po poklicu evangelijski župnik. Iz njegovih zbirk odmeva sanjava melanholija. Zoziro na obliko pa pomenijo Razusove in Royove pesmi proti Hraskovim korak nazaj. (Dalje)

Prevel J. Šedivý

NOVE KNJIGE

SLOVENSKO SLOVSTVO

Alma Sodnik: **Zgodovinski razvoj estetskih problemov.** Publikacije »Znanstvenega društva za humanistične vede v Ljubljani«, filoz. sekc. št. 4. V Ljubljani, 1928. — Kolikor vem, se v našem domačem filozofskem slovstvu knjiga gospe dr. Sodnik prva v takšnem obsegu in na ta način bavi z zgodovino estetskih problemov in s tega vidika je ona gotovo važen dogodek v naši znanosti. Napisana je s stališča Vebrovega filozofskega in estetskega sistema, katerega zastopa tudi ga. Sodnik, in bolj ali manj hoče njena knjiga biti tudi historično-kritičen komentar Vebrovi »Estetiki« (1925) sami.

Za go. Sodnik se uvrščajo estetska raziskavanja filozofov, v glavnem pod troje vidikov in sicer 1. pod vidik metafizično-spoznavnoteoretično usmerjene, 2. empirično-psihološke in 3. analitično-psihološke estetike. Pri tem obsega metafizično-spoznavnoteoretična smer vso antično, srednjeveško, renesančno in francosko estetiko do 18. stoletja, dalje nemško predkantovsko, kantovsko in klasično estetiko, estetiko formalistov in kritikistov ter odmev vseh teh sistemov v naši domači literaturi (Mahnič, Lampe, Ušeničnik, Iz. Cankar). Vsaki izmed navedenih struj je posvečeno izčrpno poglavje v knjigi. Empirično-psihološko smer pričenja angleška estetika 17. in 18. stoletja (Gerard, Hume, Burke itd.), dalje obsega Fechnerjevo eksperimentalno ter naravoslovno orientirano estetiko 19. stoletja (Grant Allen, Lange, Taine, Guyau itd.), estetski psihologizem (Külpe, Lipps, Witasek) ter oris teh struj v naših domačih estetskih razmotrivanjih (Stritar, Lajovic, Vurnik itd.). Najmlajša je analitično-psihološka smer, fenomenološka in predmetno teoretična estetika (Geiger, Witasek, Veber), kateri prišteva ga. Sodnik tudi splošno umetnostno vedo (Fiedler, Dessoir, Hamann, Uitz).

Kakorkoli že imponira material, katerega je ga. S. zbrala v tej knjigi z veliko akribijo in katerega spremlja okrog 600 opomb, je treba vendar reči, da bi bilo manj več. So nekatera poglavja v knjigi, katera bo vsakdo s pridom čital, tako n. pr. ono o antični estetiki, kjer se napram nekaterim novejšim raziskovalcem prav dobro poudarja pojav fantazijskega problema (45 sl.), dalje poglavje o est. srednjega veka ali ono o francoski est. 17. in 18. stol.,

pri čemer stoji zopet mnogo tako dobro povedanega kot je n. pr. ono o novem vrednotenju umetnosti v 16. in 17. stol. (92 sl.), in morda še katero drugo. Na splošno pa bo knjiga ostala težko in nejasno čtivo, ki bo imelo svojo vrednost le v bolj ali manj točnih reprodukcijah estetskih sistemov in njih označb. Zakaj iz notranje problemske teze in nujnosti ga. S. tega dela nikakor ni napisala.

Izgleda sicer, da je delitev celotne tvarine po gori navedenih treh vidikih kos take notranje formulacije problema, vendar je spričo nje bralec lahko opravičeno skeptičen. Ga. Sodnik mu na neštetihi mestih daje sama povod k temu, ko se opravičuje, da obravnava tega in tega baš v tem in tem poglavju. Epiharm in Demokrit (1214), Aristotel sam, Flavij Filostrat (46), Dubos in Shaftesbury, vsi ti spadajo jako malo v metafizično poglavje in res je neprijetno čitati stalno opravičevanje (107 etc.), zakaj se obravnavajo tu in ne drugod. To bi bili poedini filozofi, za katere pa bi končno še mogli akceptirati njih »metafizično-spoznavnoteoretično smer« vsaj v grobem. Ne bi pa vedeli nikamor z dejstvom, da obravnava ga. S. v istem poglavju tudi antične (45) in renesančne tehnologe (78), biografe in navadne skribe, ko je že n. pr. početnik teoretikov Poliklet, orisan tako, da opravičuje skepto, dasi bi edini on imel še vsaj malo pravice do tega mesta. Iz vsega tega sledi, da si pisateljica sama ni bila popolnoma na jasnem, kako prav za prav naj koncipira ta zgodovinski razvoj. V tej formi knjiga ne podaja niti točne zgodovinske slike razvoja estetskih problemov, ker baš tako šolarsko si te smeri v zgodovini niso sledile (dasiravno se S. skuša o tem v nekih prav nejasnih in naivnih izjavah o skladnosti »empirične in apriorne dinamike« [Predgovor] prepričati; in enako še večkrat: str. 235, 128, 327), a tudi ne podaja pregleda razvoja estetskih problemov sploh, recimo v zmislu znanega E. Meumannovega pregleda moderne estetike ali njene lastne razprave o Vebrovem sistemu LZ 1926. Vprašanje je vendar bilo: ali zares zgodovina razvoja estetskih problemov ali pa samo zgodovina estetike, in sodeč po tej knjigi je Sodnikovi le ta poslednja postala problem. To pa je delu v precejšnjo škodo.

Mnogokaj v knjigi izgleda na ta način kot kompilacija na hitro roko, pri kateri človek pogrša prav vsake nujne zveze s čim drugim. Naj omenim samo poglavje o Leibnizu (107) in str. 306; a nikakor ni pretiravanje, ako rečem, da se dogajajo take nezveze skoro na sleherni strani. Gotovo ga. Sodnik teh napak ne bi bila smela pustiti v knjigo, ker se nahaja v njej že itak dovolj »nerimanosti«, ki prav občutno jemljejo delu vrednost. Sholastični teksti v latinščini se dojemajo spričo njih kot afektirano učenjaštvo, laik jih ne bo mogel rabiti; za isto smatram 121 »izravnavanje asimetrije«, 124 »razvoj v diagonali« in podobno, kar so vse samo lepe in doneče besede, a za njimi si nisem mogel predstavljati nič. In s takimi in podobnimi zelo laksnimi okraski operira ga. Sodnik na jako važnih mestih. Poedine stvari iz poglavij o slovenski estetiki so dokaz naravnost mizerne nekritičnosti, ki označuje knjigo, kjer se ne opira na predhodnike, in je boljše, ako ne navajamo z imenom in številko. Poglavje o umetnostni vedi samo je zašlo popolnoma iz tira, je

prazno pisanje. Manjkajo n. pr. imena kot so Pannofsky in Wind, a navaja se docela brezpomembni Kainz. Če Hamannova Estetika sploh ne najde adekvatne označbe, ni končno nič čudnega, pogrešam pa Dieza in Jodla in še koga drugega. In je samo pojav jezikovne nebrižnosti (nekulture?), da stoje tudi vejice narobe, da se svojilnemu zaimku tako rekoč le še posreči pravilnost, kar velja tudi za rabo določenih in nedoločenih oblik, objektivnega genetiva in podobnega? Da rogovilijo tudi tu izrazi kot sovpadе, izkazati itd. (grozno malomarnost očituje ljubljanska filozofska šola za jezik!), dasi bi jasna oblika, če sploh komu, pač ravno filozofu morala biti potreba in legitimacija.

Zadnje strokovne pile ta knjiga ni doživela. Vendar bo tudi tako marsikaj prispevala k razvoju domačega filozofskega slovstva ter k razširjenju Vebrovega estetskega sistema, kateremu so vendar posvečena najnetejša in gotovo najzanesljivejša mesta knjige. Oprema je lepa in zlasti tiskani obraz tekstnih strani je slovenski znanstveni publikaciji lahko vzor.

R. L.

Damir Feigel: Na skrivnostnih tleh. Književna družina Luč v Trstu, 1929. Str. 120. — Elementarna oblika te komike je v Razkodrančku (Struwelpeter), kjer trivialni tekst, mehanično napet na metrično shemo, komično učinkuje, ali v otroški deklamaciji, kjer tudi resen tekst radi mehničnega poudarjanja dobi komičen značaj. Bistvo komičnega je po Bergsonu mehanizem življenja v kontrastu z gibljivostjo, ki jo pričakujemo od njega, zato obrača humorist našo pozornost na okorelost materije, ko gre za duševni pomen, bodisi da podčrtava avtomatizem telesa in značaja ali mehanizem v dejanjih in jeziku. Komičen duh je živa energija, katero hoče zanesti tudi v življenje, s tem da poudarja njegovo odrevenelost. Ko so bili Grki siti svečane Iliade, je nastala Batrahomihomahija, ki opeva boje miši z žabami v stilu vzvišenega epa. Don Quixote je avtomatična marioneta po vzoru viteških romanov. Istotako je nastala parodija pravljic iz Tisoč in ene noči v 18. stoletju, da je naivne pravljice, ki se obračajo na domišljijo, mehanično prestavila v luč vsakdanjega razuma, v trivialnost.

Parodija in travestija živita v principu mehničnega ponavljanja: Parodija ponavlja vzvišeni stil za malenkosten dogodek, travestija pa ponavlja pomembno dejanje v nizkobnem stilu in tonu. Če pa pretiravamo nasprotje med resnico in idealom, dobimo obe obliki satire: Ironijo, kadar očividno bridko resnico pokažeš v obleki ideala, in humor, kadar misliš na ideal, pa ga pokažeš v obleki hladne resnice. Te štiri komične oblike so nekaka preobleka iz svečanega v trivialno, iz moraličnega v znanstveno, ali pa narobe. Smeh vzbujajo iz istega vzroka kot znanec, ki se preobleče v zamorca, ali zamorec, ki se belo pobarva: mehanizem preobleke in maske.

Feigel ima predhodnika v nekem spisu Murnikovih Navihancev, a se ne more meriti z njegovim humorjem. Knjiga parodira tako zvane utopije, ki slone na znanstvenih izsledkih o četrti dimenziji, in jih je že nekaj prestavljenih v slovenščino, kakor Potovanje na luno, Potovanje na Mars, Nevidni človek, deloma tudi znanstvena raziskovanja zemeljske oble in nje zgodovine. Nekateri učenjaki se resno pečajo z

rešitvijo takih problemov, kot pomladitev, telesna nesmrtnost, odprava težnosti itd. Feigel ne gleda na težo razodetja in njeno notranjo doslednost, humoristu je to deveta briga, ker ga zanima le lahka in smešna stran učenjaštva, po kateri je podoben avtomatu. Učenjaštvo mu je le pretveza, da se mestoma povzpne do trpke satire, ki prehaja v politična, ne zmeraj vidna namigavanja. Tako pripoveduje v trivialnem tonu vsakdanjega razuma, kako raziskujeta angleški učenjak in njegov slovenski sluga neko zamorsko deželo v Afriki, kjer doživita najbolj čudovite dogodke, ko se rešita pred arabskimi roparji v preteklost: Čarodej pomladi slugo v dečka, kozarci so iz neubitnega stekla, sloni, nosorogi so po potrebi umetno zmanjšani, pismonoši letajo, ker imajo za žarke težnosti neobčutljivo obleko, kajti na mnogih krajih vlada lahnost, to je snov, ki je nasprotna težnosti, in dviga ljudi v zrak, da, celo pljunek ostane v višini. Poglavlje o lahnosti je res posrečena ironija, večinoma pa prevladuje bolj plehek, trivialen humor, ki na koncu občutno zagazi v klobasarijo. V knjigi je poleg banalne ujedljivosti precej sveže komike, ki stremi v neovirano lahkoto in svobodo duha, kjer se po volji igra z življenjem, vendar se še ni povzpela iz vrste do individualne osebnosti.

Dr. J. Šile

Jože Jeram: Zastava v vetru. Kmetijska Matica v Ljubljani, 1928. Str. 126. — Dijak Mislej, ki se vrača s padovanske univerze v Vipavo, spozna med potom lepo hčerko novega učitelja v rojstnem kraju. A to dejanje ostane v kali zadušeno, ker si pisatelj ne upa motiva Romejeve Julije dosledno razviti, kajti ona je hčerka italijanaša. V odporu domačinov proti tujcem, ki si stoje kot dve sovražni rodbini nasproti, tudi onadva ne prideta do medsebojnega človeškega spoznanja, ampak si ostaneta tujca, vsak na svojem bregu.

Oba tvorita le nekoliko ljubeznivejši obraz narodnega nasprotstva, katerega pravo dejanje se vrši okoli italijanske zastave, ki plapolala grozeče kot Gesslerjev klobuk nad slovensko vasjo, dokler je veter ne odlomi v viharini noči. Odlomljena zastava, ki je povod preganjanja Slovencev, bi bila lahko pisatelju simbol daljnih perspektiv, tako pa se le obrača na široko občinstvo v tonu političnega govornika, ki si v zadregi ne ve odgovora. Ali je to odgovor, da Cirilu Misleju vstane misel o vojski, o Hoferju? Hofer se bo desetkrat premislil, prej ko bo vtaknil roke v sršeno novo gnezdo, slovenski in tirolski. Nemci imajo skupno narodno zavest, a dijak Mislej ne ve, da ni bilo slovanske zavesti in je še sedaj ni, ki bi spregovoril svojo besedo, svetovna vest pa še spi onemoglo spanje in se še ni povzpela iz darvinizma na etično stališče sodnije, ki z uspehom odloča prepire glede meje in imetje. Kajti svet je še zmeraj na stališču fizične sile, in princip, ki je povzročil krivično razdelitev sveta, ni različen od principa večine v dobi splošne volivne pravice.

Jeramova povest je toplo pisana, a je ostala pri začetkih, ker tudi življenje ni dalo drugega odgovora kot začetek narodne tragedije. Toda pisatelj bi ga moral najti in realizirati vsaj v miselnem svetu, drugače je ta povest sicer potrebna, a ne spada v leposlovje, ampak pred forum narodov, pred forum bodočnosti, ko bo Mazzini sodil namesto Machiavellija.

Dr. J. Š.